

Βυζαντινή Ιστορία Ι (324-1081)

Ενότητα 1: Εισαγωγή. Προβλήματα συντελεστές και είδη πηγών της βυζαντινής ιστορίας

Λεβενιώτης Γεώργιος
Τμήμα Ιστορίας και Αρχαιολογίας

Ευρωπαϊκή Ένωση
Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο

ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΑΙΔΕΙΑΣ & ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ, ΠΟΛΙΤΙΣΜΟΥ & ΑΘΛΗΤΙΣΜΟΥ
ΕΙΔΙΚΗ ΥΠΗΡΕΣΙΑ ΔΙΑΧΕΙΡΙΣΗΣ

Με τη συγχρηματοδότηση της Ελλάδας και της Ευρωπαϊκής Ένωσης

ΕΥΡΩΠΑΪΚΟ ΚΟΙΝΩΝΙΚΟ ΤΑΜΕΙΟ

Άδειες Χρήσης

- Το παρόν εκπαιδευτικό υλικό υπόκειται σε άδειες χρήσης Creative Commons.
- Για εκπαιδευτικό υλικό, όπως εικόνες, που υπόκειται σε άλλου τύπου άδειας χρήσης, η άδεια χρήσης αναφέρεται ρητώς.

Χρηματοδότηση

- Το παρόν εκπαιδευτικό υλικό έχει αναπτυχθεί στα πλαίσια του εκπαιδευτικού έργου του διδάσκοντα.
- Το έργο «Ανοικτά Ακαδημαϊκά Μαθήματα στο Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης» έχει χρηματοδοτήσει μόνο την αναδιαμόρφωση του εκπαιδευτικού υλικού.
- Το έργο υλοποιείται στο πλαίσιο του Επιχειρησιακού Προγράμματος «Εκπαίδευση και Δια Βίου Μάθηση» και συγχρηματοδοτείται από την Ευρωπαϊκή Ένωση (Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Ταμείο) και από εθνικούς πόρους.

Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης
Φιλοσοφική Σχολή
Τμήμα Ιστορίας και Αρχαιολογίας
Ανοικτά ακαδημαϊκά μαθήματα (AUTH Open Courses)

Μάθημα IBY 601 :
Βυζαντινή Ιστορία I (324-1081)

Φωτογραφία :

<http://www.aeof.fr/site/532/sainte-sophie-%28hagia-sophia%29-de-constantinople.htm>

Διδάσκων :

Γεώργιος Α. Λεβενιώτης

© 2015

IBY 601 : Βυζαντινή Ιστορία I (324-1081)

© Γεώργιος Α. Λεβενιώτης

Μάθημα 1^ο:

Εισαγωγή :

Προβλήματα συντελεστές και είδη πηγών της βυζαντινής ιστορίας

- Εισαγωγή στο ιστορικό αντικείμενο και στα περιεχόμενα του μαθήματος
- Το πρόβλημα του διαχωρισμού των περιόδων της βυζαντινής ιστορίας
 - Οι τέσσερις συντελεστές (γενεσιουργοί παράγοντες) και τα κύρια επιμέρους χαρακτηριστικά του βυζαντινού κόσμου
- Η πραγματική ονομασία της Βυζαντινής αυτοκρατορίας
 - Οι κατηγορίες πηγών της βυζαντινής ιστορίας

Επισημάνσεις περί πνευματικών δικαιωμάτων

Οι περισσότεροι χάρτες που περιλαμβάνονται στις κάρτες / διαφάνειες των μαθημάτων / παρουσιάσεων προέρχονται από τρίτες πηγές.

Όπου ήταν δυνατόν, δηλώνονται πάντοτε η προέλευση και τα πνευματικά δικαιώματα (copyrights) της εκάστοτε εικόνας.

Ορισμένοι χάρτες έχουν υποστεί μικρή ή μεγαλύτερη επεξεργασία ή περιέχουν επιπρόσθετες πληροφορίες για την ευκολότερη κατανόησή τους από τους θεατές και χρήστες των συγκεκριμένων παρουσιάσεων.

Οι περισσότερες αναπαραστάσεις της μεσαιωνικής Κωνσταντινούπολης προέρχονται από το εξαιρετικό πρόγραμμα **BYZANTIUM 1200** του κ. Tayfun Öner (©), τον οποίο και ευχαριστώ θερμά για την άδεια χρησιμοποίησης ορισμένων εικόνων (βλ. <http://www.byzantium1200.com/>)

Τα κείμενα των καρτών προέρχονται από τον διδάσκοντα του μαθήματος *IBY 601*, Λέκτορα Γεώργιο Α. Λεβενιώτη (©). Για τη συγγραφή τους έχει χρησιμοποιηθεί κυρίως η ειδική ελληνική και διεθνής βιβλιογραφία που παρατίθεται παρακάτω.

Όπου έχουν χρησιμοποιηθεί αυτούσια αποσπάσματα από μελέτες τρίτων ερευνητών, πραγματοποιείται σχετική παραπομπή / επισήμανση.

IBY 601 - Πίνακας μαθημάτων

- **Μάθημα 1^ο** : Εισαγωγή - Προβλήματα, συντελεστές και είδη πηγών της βυζαντινής ιστορίας
- **Μάθημα 2^ο** : Περίγραμμα ιστορικών εξελίξεων - Η Βυζαντινή αυτοκρατορία από τον 4^ο έως τον 11^ο αι.
- **Μάθημα 3^ο** : Από την παλαιά στη δεύτερη Ρώμη (= Κων/πολη) - Ο μετασχηματισμός της ύστερης Ρωμαϊκής αυτοκρατορίας (τέλη 3^{ου} - αρχές 4^{ου} αι.) και η απαρχή της λεγόμενης «πρώιμης βυζαντινής περιόδου»
- **Μάθημα 4^ο** : Η περίοδος διαμόρφωσης του βυζαντινού κόσμου και η επικράτηση του χριστιανισμού (4^{ος} αι.)
- **Μάθημα 5^ο** : Η νέα αυτοκρατορία της Ρωμανίας (= Βυζαντινής αυτοκρατορίας) (5^{ος} αι.)
- **Μάθημα 6^ο** : Ο «αιώνας του Ιουστινιανού Α΄» και η μερική ανάκτηση της πρώην ρωμαϊκής Δύσης (6^{ος} αι.)
- **Μάθημα 7^ο** : Από την ύστερη αρχαιότητα στους μεσαιωνικούς χρόνους - Η μετάβαση από την «πρώιμη» στη «μέση βυζαντινή περίοδο» (α΄ μισό - μέσα 7^{ου} αι.)
- **Μάθημα 8^ο** : Το Βυζάντιο σε άμυνα : Οι Άραβες και η πτώση της ελληνορωμαϊκής Ανατολής - Σλάβοι και Βούλγαροι στη Χερσόνησο του Αίμου (7^{ος} - 8^{ος} αι.)
- **Μάθημα 9^ο** : Ένα νέο κράτος και μία νέα κοινωνία κατά τους λεγόμενους «σκοτεινούς αιώνες» (8^{ος} - 9^{ος} αι.)
- **Μάθημα 10^ο** : Οι απώλειες και τα επιτεύγματα του Βυζαντίου κατά τον 9^ο αι.
- **Μάθημα 11^ο** : Η ανάκαμψη του Βυζαντίου κατά το 10^ο αι. και η λεγόμενη «βυζαντινή εποποιία»
- **Μάθημα 12^ο** : Η βυζαντινή αντίφαση κατά τον 11^ο αι. - Από την ισχύ στην κατάρρευση
- **Μάθημα 13^ο** : Ανασκόπηση, συμπεράσματα, συζήτηση και οδηγίες για τις εξετάσεις

Λέξεις - κλειδιά 1^{ου} μαθήματος

- 324
- 395
- 565
- 641
- 1081
- 1204
- 1453
- Άμεσες πηγές
- Αντικείμενο
- Βυζαντινή αυτοκρατορία
- Βυζαντινός κόσμος
- Βυζάντιο
- Γενεσιουργοί παράγοντες
- Διαχωρισμός
- Έγγραφα
- Εισαγωγή
- Ελληνική γλώσσα
- Έμμεσες πηγές
- Επιμέρους χαρακτηριστικά
- Ιστορικό αντικείμενο
- Ιστοριογραφικά έργα
- Κατηγορίες πηγών
- Λατινική γλώσσα
- Μέση περίοδος
- Μολυβδόβουλλα
- Νομίσματα
- Νομοθεσία
- Ονομασία
- Ονοματολογικά
- Πηγές
- Περιεχόμενα
- Περίοδοι / «περιοδολόγηση»
- Πρακτικά
- Πρόβλημα / προβλήματα
- Πρώιμη περίοδος
- Ρωμαίων αρχή
- Ρωμαίων βασιλεία
- Ρωμαίων πολιτεία
- Ρωμαίων χώρα
- Ρωμανία
- Στόχοι
- Συντελεστές
- Σφραγίδες
- Υπήκοοι
- Ύστερη περίοδος
- Χρονικές περίοδοι
- Χρονογραφίες

Περιεχόμενα, στόχοι και αντικείμενο του μαθήματος

- Ανάλυση των ευρύτερων κοινωνικών και πολιτικών εξελίξεων που οδήγησαν από την πολυεθνική «ύστερη ρωμαϊκή» ανατολική αυτοκρατορία της ύστερης αρχαιότητας / πρώιμου μεσαίωνα (4^{ος} - 6^{ος} αι.) στο «εξελληνισμένο» μεσαιωνικό κράτος των μέσων βυζαντινών χρόνων (7^{ος} - 11^{ος} αι.).
- Εξέταση των σημαντικότερων γεγονότων της *Πρώιμης* και της *Μέσης βυζαντινής περιόδου*, από την απαρχή της μονοκρατορίας του Κωνσταντίνου Α΄ (324) και -ουσιαστικά- της (β΄) δυναστείας των Φλαβίων (ή Κωνσταντίνειας) έως την άνοδο του Αλεξίου Α΄ Κομνηνού και της Κομνηνείας δυναστείας στο θρόνο (1081).

Περιεχόμενα, στόχοι και αντικείμενο μαθήματος

- Εξωτερικές και εσωτερικές πολιτικές, στρατιωτικές και εκκλησιαστικές εξελίξεις από το α' μισό του 4^{ου} έως και τον 11^ο αι.
- Βασικά στοιχεία της κρατικής οργάνωσης - νομοθεσίας - κοινωνίας - οικονομίας της αυτοκρατορίας των πρώιμων και μέσων βυζαντινών χρόνων.
- Εντοπισμός, μεθοδολογική προσέγγιση και ανάλυση των βασικών πηγών της εποχής 324 - 1081.

Οι χρονικές περίοδοι της βυζαντινής ιστορίας σύμφωνα με τη σύγχρονη έρευνα

- **ΠΡΩΙΜΗ ΒΥΖΑΝΤΙΝΗ ΠΕΡΙΟΔΟΣ : 324/30 - 641 μ.Χ.**

(324 - 565 κατά τον Ι. Καραγιαννόπουλο)

- **ΜΕΣΗ ΒΥΖΑΝΤΙΝΗ ΠΕΡΙΟΔΟΣ : 641 - 1204 μ.Χ.**

(565 - 1081 κατά τον Ι. Καραγιαννόπουλο)

- **ΥΣΤΕΡΗ ΒΥΖΑΝΤΙΝΗ ΠΕΡΙΟΔΟΣ : 1204 - 1453 μ.Χ.**

(1081 - 1453 κατά τον Ι. Καραγιαννόπουλο)

Οι περίοδοι της βυζαντινής ιστορίας σύμφωνα με τη σύγχρονη έρευνα

- Ανάλογα με τον ερευνητή, η απαρχή της βυζαντινής ιστορίας τοποθετείται στα **284, 324, 330, 395** ή ακόμη και στον **7^ο αι.**
- Αρκετοί επίσης παλαιότεροι ερευνητές έθεταν ως όριο ανάμεσα στην «**Πρώιμη**» και τη «**Μέση βυζαντινή περίοδο**» τα έτη **565** (βλ. Καραγιαννόπουλος) ή **610** (βλ. Χριστοφιλοπούλου).
- Το χρονικό όριο «**Μέσης**» & «**Ύστερης βυζαντινής περιόδου**» είναι επίσης αμφιλεγόμενο. Ο Καραγιαννόπουλος και άλλοι παλαιοί ερευνητές το τοποθετούσαν στο **1081**. Οι πιο σύγχρονοι το τοποθετούν συνήθως στο **1204** (βλ. λ.χ. το νέο συλλογικό εγχειρίδιο *Βυζαντινός κόσμος Β΄*, εποπτεία J.-Cl. Cheynet).

Παρατηρήσεις στο πρόβλημα της χρονικής «περιοδολόγησης»

- Η αναζήτηση πολύ συγκεκριμένων χρονικών ορίων και τομών στην ευρύτερη κοινωνική - πολιτιστική εξέλιξη δεν είναι τόσο εύκολη και ίσως ούτε ορθή.
- Στην ιστορική έρευνα - συγγραφή συνηθίζεται όμως για λόγους ευκολίας και συνεννόησης και την καλύτερη εποπτεία της ιστορικής ύλης να καθορίζονται κάποια συγκεκριμένα χρονικά σημεία, κάποιες χρονικές τομές, με τις οποίες οριοθετούμε και προσδιορίζουμε τις απαρχές και λήξη, δηλαδή τα χρονικά όρια, ευρύτερων ιστορικών περιόδων.

Παρατηρήσεις στο πρόβλημα της χρονικής «περιοδολόγησης»

- **Αυτές οι ιστορικές περίοδοι, κάθε ιστορική περίοδος, διαθέτουν σαφή και συγκεκριμένα χαρακτηριστικά που τις διαφοροποιούν από τις υπόλοιπες.** Οι υποδιαίρέσεις και οι τομές στην ενιαία ιστορική εξέλιξη είναι οπωσδήποτε συμβατικές και λίγο πολύ αυθαίρετες, αλλά τελικά τα ίδια τα γεγονότα μας οδηγούν σε αυτό:
- **Η εξέλιξη των γεγονότων δεν παρουσιάζεται ως ήσυχη και ομοιόμορφη πορεία ή γραμμή.** Ο προσεκτικός μελετητής τους μπορεί να παρατηρήσει αλλαγές και να διακρίνει **χρονικές φάσεις που διαφέρουν μεταξύ τους, τόσο από τις προηγούμενες όσο και από τις επόμενες.**

Παρατηρήσεις στο πρόβλημα της χρονικής «περιοδολόγησης»

Γενικά μπορούμε να υποστηρίξουμε ότι
η «περιοδολόγηση» στην ιστοριογραφία είναι
τόσο ταξινόμηση όσο και ερμηνεία

Ο χρονικός προσδιορισμός - καθορισμός
του τέλους της αρχαιότητας
και της απαρχής των μεσαιωνικών χρόνων
όπως και η χρονική οριοθέτηση της γέννησης
της Βυζαντινής αυτοκρατορίας είναι δυσχερείς

Γιατί συμβαίνει αυτό ;

Παρατηρήσεις στο πρόβλημα της χρονικής «περιοδολόγησης»

- Σε ό,τι αφορά στο καθαρά πολιτικό μέρος, **το Βυζάντιο δεν διέθετε μία απαρχή που να εντοπίζεται με ευχέρεια, επειδή το ίδιο δεν «γεννήθηκε» μέσω κάποιας βίαιης ή ριζικής αλλαγής.** Το Βυζάντιο επίσης δεν προερχόταν, ως ευρύτερο κρατικό μόρφωμα, από ένα οικιστικό κύτταρο ή από μία φυλετική ομάδα ή έθνος που διαβιούσε σε μία μικρή γεωγραφική περιφέρεια και δια της επιβολής του σε άλλα έθνη, κατέληξε προοδευτικά κοσμοκρατορικό, όπως π.χ. οι αυτοκρατορίες των Περσών, των Μακεδόνων ή των Ρωμαίων.
- Αντίθετα, **το Βυζάντιο αποτελούσε τμήμα και συνέχεια ενός κράτους, της Ρωμαϊκής αυτοκρατορίας.** Το τμήμα αυτό, από ένα χρονικό σημείο και μετά, ακολούθησε ωστόσο εντελώς διαφορετική ιστορική πορεία από το άλλο μισό τμήμα της ίδιας αυτοκρατορίας.

***Ποια ήταν η πραγματική ονομασία
της Βυζαντινής αυτοκρατορίας;***

Η ονομασία της αυτοκρατορίας

- Στην πραγματικότητα δεν υπήρξε ποτέ κράτος που να ονομαζόταν «βυζαντινό». Το ανατολικό τμήμα της Ρωμαϊκής αυτοκρατορίας (συνέχειας της παλαιάς δημοκρατικής *Res publica romana*) αποκαλείται στα βυζαντινά κρατικά έγγραφα, νομοθετικά έργα, παλαιότερα πρωτόκολλα της «Βασιλείου Τάξεως» του αυτοκράτορα Κωνσταντίνου Πορφυρογέννητου (10^{ος} αι.), βασιλικές δημηγορίες, επιστολές, λοιπά επίσημα κείμενα ακόμη και ιστοριογραφικά έργα ως **Ρωμαίων πολιτεία**, **Ρωμαίων χώρα**, **Ρωμαίων βασιλεία**, **Ρωμαίων αρχή** ή απλώς **Ρωμανία** (ειδικά από τα τέλη του 6^{ου} αι. κ.ε.).
- Με ανάλογο τρόπο (π.χ. **Ρωμανία**) το αποκαλούσαν οι άνθρωποι στον καθημερινό βίο.

Χάρτης:

<http://www.romanity.org/friesian/romania.htm#fourth>

Η αυτοκρατορία της «**Ρωμανίας**» (= Βυζαντινή) γύρω στο 565
(στη μεγαλύτερη εδαφική έκταση που διέθετε ποτέ)

Φωτογρ. : Αικ. Χριστοφιλοπούλου, *Βυζαντινή ιστορία Α* (εκδ. Βάνιας)

Inscriptio de Avaris
SEG 39 1096

Χάραγμα σε κέραμο που βρέθηκε στην περιοχή του Σιρμίου (579-582) περιέχει την εξής επίκληση :

«Χ[ριστέ] Κ[ύριε] βοήτι της πόλεως κ' έρυξον τον Άβαριν

κε πύλαξον την Ρωμανίαν κε τον γράψαντα αμήν»

Η ονομασία της αυτοκρατορίας

- Ως «**Ρωμανία**» αποκαλείται ακόμη στις ιταλικές και λατινικές πηγές από τον 12^ο αι. και εξής, καθώς και στα έγγραφα - επιστολές της αποκαλούμενης **Αγίας Ρωμαϊκής αυτοκρατορίας του γερμανικού έθνους** από τον 12^ο αι.
- Η Βυζαντινή αυτοκρατορία βρισκόταν από παλαιότερα σε διπλωματική διαμάχη με το παραπάνω κράτος για τη χρήση του τίτλου **αυτοκράτωρ Ρωμαίων**, για την οικουμενικότητα του αυτοκρατορικού τίτλου και γενικά για την χρήση, αρχικά από τους λεγόμενους «**Γραικούς**», δηλ. τους Έλληνες της αυτοκρατορίας της Ανατολής, και πολύ αργότερα από τους **Φράγκους** και τους **Γερμανούς**, των όρων «**Ρωμαίος**» - «**ρωμαϊκός**». Η αντιπαλότητα ανάγεται στην εποχή της αυτοκρατορικής στέψης του Φράγκου ηγεμόνα **Καρλομάγνου** από τον πάπα το έτος **800** (οι **Βυζαντινοί** ευλόγως αρνούσαν τη χρήση του όρου «**Ρωμαίος**» από τους **Φράγκους**).

Η ονομασία της αυτοκρατορίας

- Οι ανατολικοί επίσης λαοί και κράτη (Άραβες, Τούρκοι κλπ.) αποκαλούσαν το Βυζαντινό κράτος και τους κατοίκους του ως **Rūm**.

Πρβλ. λ.χ. το σελτζουκικό (τουρκικό) **Σουλτανάτο του Ρουμ**, το οποίο ιδρύθηκε μετά το 1080 σε πρώην βυζαντινά μικρασιατικά εδάφη, ή τις νεότερες ονομασίες **Ρωμιός, Ρούμελη, Ρούμελη χισάρ**, ακόμη και **Ρουμανία** κλπ.

Η ονομασία της αυτοκρατορίας

- Ως «**Ρωμαίοι**» λοιπόν αποκαλούνται οι ελληνικής καταγωγής ή εξελληνισμένοι κάτοικοι του Βυζαντινού κράτους, αλλά όχι και τα μέλη ξένων εθνοτήτων που εγκαταστάθηκαν ως φυλετικές ομάδες στα αυτοκρατορικά εδάφη διατηρώντας την εθνική τους ταυτότητα.
- Το κράτος που εμείς γνωρίζουμε ως «**Βυζάντιο**», προσδιορίστηκε συμβατικά ως «**Βυζαντινό**» από την νεότερη έρευνα για τη χρονική περίοδο που ακολούθησε μετά την ίδρυση της Κων/πολης. Ο προσδιορισμός ανάγεται στον **Ιερώνυμο Wolf** (1516-1580), μαθητή του Μελάγχθονος, γραμματέα και βιβλιοθηκάρου του τραπεζικού οίκου των Fugger, και υιοθετήθηκε τον 17^ο αι. από τον **Ph. Labbé** και τον **Charles Du Cange**, συγγραφέα της *Historia byzantina* (1680).

Οι βασικοί συντελεστές της βυζαντινής ιστορίας

ή αλλιώς

***Οι γενεσιουργοί παράγοντες και τα κύρια επιμέρους
χαρακτηριστικά που προσέδωσαν μία ξεχωριστή ταυτότητα
στο βυζαντινό κόσμο***

Οι τέσσερις βασικοί συντελεστές της βυζαντινής ιστορίας

- **(Α)** Το παλαιό **ρωμαϊκό κρατικό υπόβαθρο** έως τις αρχές του 4^{ου} αι.
- **(Β)** Οι **οικονομικές και κοινωνικές μεταβολές** & οι συνακόλουθες μεταρρυθμίσεις και αλλαγές στον κρατικό και κοινωνικό βίο της αυτοκρατορίας (3^{ος} - 7^{ος} αι.), κυρίως όμως εκείνες του 4^{ου} αι.
- **(Γ)** Η ισχυρή **ελληνική πολιτιστική επίδραση** στο ανατολικό τμήμα της αυτοκρατορίας (το λατινόφωνο δυτικό τμήμα κατέρρευσε κατά τον 5^ο αι.) αλλά και η παράλληλη γλωσσική, πνευματική και ψυχική διάσταση λατινόφωνης Δύσης - ελληνόφωνης Ανατολής.
- **(Δ)** Η ανοχή και κατόπιν εδραίωση, **επιβολή και επικράτηση του χριστιανισμού** (4^{ος} αι.) και οι επιπτώσεις αυτού στον κοινωνικό (ήθη, έθιμα, κοσμοαντίληψη, παιδεία κλπ.) και κρατικό βίο (αστικοί θεσμοί και λειτουργίες, πολιτική θεωρία, κρατική νομοθεσία και επίσημες εκδηλώσεις κλπ.).

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

- Το συνεκτικό στοιχείο στην πολυεθνική αυτοκρατορία είναι πολιτικό :
 - (α) Η συνείδηση των κατοίκων ότι αποτελούσαν πολίτες ή υπηκόους του κράτους.
 - (β) Η αυτοκρατορική εξουσία που τους συνδέει όλους.
- Η ελληνική γλώσσα είναι η πλέον διαδεδομένη στο ανατολικό τμήμα της αυτοκρατορίας (νότια Βαλκάνια, Μικρά Ασία), αλλά τα βόρεια και δυτικά Βαλ-κάνια είναι κυρίως **λατινόφωνα**, ενώ στην Ανατολή οι τοπικοί πληθυσμοί (ε-κτός των μεγάλων πόλεων, όπου κυριαρχεί η ελληνοφωνία) εξακολουθούν μι-λούν τις τοπικές γλώσσες τους (**συροαραμαϊκά, αρμενικά, κοπτικά / αιγυπτιακά**).

Τοπογραφική απεικόνιση της **Παλαιστίνης** σε ψηφιδωτό δάπεδο στην πόλη **Μαδηβά** (βυζ. επαρχία Αραβίας, 6^{ος} αι.). Η συγκεκριμένη «σηματική» αναπαράσταση των Ιεροσολύμων αποτελεί τη μοναδική απεικόνιση πλήρους σχεδίου πρωτοβυζαντινής πόλης. **Οι επιγραφές είναι στα ελληνικά.**

**Κατηγορίες και επιμέρους είδη
πηγών
για τη βυζαντινή ιστορία**

Κατηγορίες πηγών για τους βυζαντινούς χρόνους

(σύμφωνα με το διαχωρισμό της Αικ. Χριστοφιλοπούλου, *Ιστορία Α'*)

Άμεσες

(αυτούσια -υλικά και γραπτά- κατάλοιπα του παρελθόντος
με επίσημη / θεσμική προέλευση)

&

έμμεσες

(γραπτά -αφηγηματικά και άλλα- κείμενα
ανεπίσημης / μη θεσμικής προέλευσης)

πηγές

Κατηγορίες πηγών για τους βυζαντινούς χρόνους

ΑΜΕΣΕΣ ΠΗΓΕΣ (α')

- **Αυτοκρατορική νομοθεσία**

- Θεμελιώδης πηγή, περιέχει τους νομικούς κανόνες που ρυθμίζουν τις σχέσεις των πολιτών έναντι του κράτους ως φορέα εξουσίας, τις σχέσεις των πολιτών μεταξύ τους και τις σχέσεις Πολιτείας και Εκκλησίας.
- Τα νομοθετικά κείμενα διαφωτίζουν την κρατική οργάνωση και λειτουργία, τη διασφάλιση της δημόσιας τάξης, τη δημοσιονομική, οικονομική και κοινωνική πολιτική του κράτους και καθιστούν γνωστό το καθεστώς που διέπει τις περιουσιακές, οικογενειακές, εμπορικές σχέσεις.
- Ειδικοί αυτοκρατορικοί νόμοι αφορούν στην οργάνωση και διοίκηση της Εκκλησίας.

Κατηγορίες πηγών για τους βυζαντινούς χρόνους

ΑΜΕΣΕΣ ΠΗΓΕΣ (β΄)

- Έγγραφα

- Γραπτά κείμενα ορισμένου τύπου που επάγονται νομικές συνέπειες, χωρίς όμως να θέτουν κανόνες δικαίου· διαφωτίζουν πτυχές του δημόσιου και ιδιωτικού βίου και σώζονται σε πάπυρο, περγαμηνή, λίθο κλπ.

- Προέρχονται από την αυτοκρατορική γραμματεία ή άλλες κρατικές υπηρεσίες, από την πατριαρχική γραμματεία και διοικητικά εκκλησιαστικά όργανα, από αρχεία μονών (Τυπικά και λοιπά έγγραφα), από ιδιωτική προέλευση (διαθήκες, πωλητήρια, μισθωτήρια συμβόλαια κλπ.).

Κατηγορίες πηγών για τους βυζαντινούς χρόνους

ΑΜΕΣΕΣ ΠΗΓΕΣ (γ')

- **Πρακτικά και κανόνες οικουμενικών συνόδων**, δηλαδή των συλλογικών οργάνων που εκπροσωπούσαν το σύνολο της Εκκλησίας και συνέρχονταν ανά περιόδους από το 325 κ.ε. για την επίλυση δογματικών ζητημάτων ή προβλημάτων ευρύτερου θρησκευτικού ενδιαφέροντος ή διοικητικών ζητημάτων ασκώντας παράλληλα και νομοθετικά καθήκοντα ρυθμίζοντας δια κανόνων τον βίο της Εκκλησίας.
- **Πρακτικά και κανόνες τοπικών συνόδων, ενδημούσα σύνοδος.**

Κατηγορίες πηγών για τους βυζαντινούς χρόνους

ΑΜΕΣΕΣ ΠΗΓΕΣ (δ')

Έργα πρακτικής χρησιμότητας για την κρατική διοίκηση και στρατιωτική οργάνωση :

- Κατάλογοι αξιωμάτων (λ.χ. *Notitia Dignitatum* [αρχές 5^{ου} αι.]
- Στρατιωτικά συμβουλευτικά εγχειρίδια (λ.χ. *Στρατηγικόν ψευδο-Μαυρικού* [αρχές 6^{ου} αι.], *Τακτικά Λέοντος Στ'* [αρχές 10^{ου} αι.], «*Νικηφόρου Φωκά*» *Περί παραδρομής πολέμου* ή *Praecepta militaria* [10^{ος} αι.], *Τακτικά «Νικηφόρου Ουρανού»* (τέλη 10^{ου} αι.), *Στρατηγικόν Κεκαυμένου* [11^{ος} αι.]
- Ποικίλες πραγματείες για το πολίτευμα, τη διοίκηση και τη διπλωματία του κράτους (λ.χ. τα έργα του *Ιωάννη Λυδού* [6^{ος} αι.] και του *Κων/νου Ζ' Πορφυρογεννήτου* [μέσα 10^{ου} αι.]
- Κείμενα αυλικής ιεραρχίας και εθιμοτυπικής τάξης (με τους αξιωματούχους και τιτλούχους) σώζονται από τα τέλη του 9^{ου} έως και τον 11^ο αι.: *Τακτικόν Uspenskij* (ca. 842/43),

Κλητορολόγιον Φιλοθέου (899), *Τακτικόν Benešenič* (ca. 943/44), *Τακτικόν Escurial* (971/73)

Κατηγορίες πηγών για τους βυζαντινούς χρόνους

ΑΜΕΣΕΣ ΠΗΓΕΣ (ε΄)

- **Επιγραφές** : Δεν διατηρείται κατά τους βυζαντινούς χρόνους σε μεγάλη έκταση η αρχαία συνήθεια της χάραξης επισήμων εγγράφων αποφάσεων σε λίθο ή άλλη σκληρή επιφάνεια ως μέσο δημοσίευσης· πολλές επιγραφές είναι κτητορικές ή αφορούν ανοικοδόμηση πύργων, πυλών, γεφυρών, οικονομικά μέτρα κλπ.
- **Σφραγίδες** (= μολυβδόβουλλα) κρατικών και εκκλησιαστικών αξιωματούχων, ιδιωτών επαγγελματιών κ.ά.

Κατηγορίες πηγών για τους βυζαντινούς χρόνους

ΑΜΕΣΕΣ ΠΗΓΕΣ (στ')

Νομίσματα χρυσά, αργυρά και χάλκινα κέρματα που παρέχουν πολύτιμες πληροφορίες για το δημόσιο βίο.

Μνημεία, έργα χειροτεχνίας, άλλα αρχαιολογικά ευρήματα (σε αυτά εντάσσονται και τα νομίσματα, σφραγίδες, επιγραφικό υλικό κλπ), **μικρογραφίες** χειρόγραφων κωδίκων κλπ.

Εκκλησιαστικά Τακτικά / επισκοπικοί κατάλογοι

(Notitiae episcopatum).

Κατηγορίες πηγών για τους βυζαντινούς χρόνους

ΕΜΜΕΣΕΣ ΠΗΓΕΣ

Βασικά αφηγηματικά κείμενα

(χρονογραφίες, ιστοριογραφικά έργα, εκκλησιαστικές ιστορίες, Βίοι αγίων, γεωγραφικά πονήματα, λογοτεχνικά κείμενα [έπη, μυθιστορήματα, δημώδη πονήματα], ρητορικοί λόγοι κλπ.)

ΠΙΟ ΑΝΑΛΥΤΙΚΑ :

Κατηγορίες πηγών για τους βυζαντινούς χρόνους

ΕΜΜΕΣΕΣ ΠΗΓΕΣ (α΄)

- **Αμιγώς ιστοριογραφικά έργα** (πραγματεύονται σχετικά μικρές ιστορικές περιόδους).
- **Χρονογραφίες** (προέρχονται κυρίως από μοναστικούς κύκλους, στοχεύουν στην τέρψη και τη διδασχή των αναγνωστών τους χωρίς να αναζητούν κατ' ανάγκη την ιστορική αλήθεια, συνήθως αποτελούν «παγκόσμια χρονικά από κτίσεως κόσμου»).
- **Βραχεία χρονικά - Ενθυμήσεις** (λαϊκής προέλευσης κείμενα ανώνυμων συγγραφέων που αποτελούν, κατά βάση, χρονολογικούς πίνακες με σύντομες αναφορές αξιόλογων γεγονότων [λ.χ. θεομηνίες, σεισμοί, πλημμύρες, ξηρασίες, λιμοί και λοιμοί, επιδρομές, αλώσεις πόλεων, ανάδειξη αυτοκρατόρων κλπ.]).
- **Αγιογραφικά κείμενα** (*Μαρτύρια, Βίοι αγίων, Εγκώμια*). Παρέχουν αξιόλογο υλικό για το λαϊκό και καθημερινό βίο και τον πολιτισμό του Βυζαντίου.
- **Γεωγραφικά έργα - Οδοιπορικά προσκυνητών** (το ενδιαφέρον στο Βυζάντιο για την καλλιέργεια των γεωγραφικών σπουδών υπήρξε πενιχρό και τα σχετικά έργα ελάχιστα μετά τον 4^ο αι.).

Κατηγορίες πηγών για τους βυζαντινούς χρόνους

ΕΜΜΕΣΕΣ ΠΗΓΕΣ (β΄)

- **Ρητορικά έργα** (τα περισσότερα είναι λόγοι [με πολιτικό, θρησκευτικό και ιστορικό ενδιαφέρον] ή πανηγυρικοί, επικήδειοι, στηλιτευτικοί).
- **Επιστολογραφία**
- **Λογοτεχνικά έργα και λαϊκά κείμενα**
- **Οικωνύμια - τοπωνύμια - υδρωνύμια καθώς και ανθρωπωνύμια - εθνωνύμια**
- **Βοηθητικές επιστήμες** (γλωσσολογία, παλαιογραφία, κωδικολογία, ιστορική γεωγραφία, χρονολογία).

Σημείωμα Αναφοράς

Copyright Αριστοτέλειο Πανεπιστήμιο Θεσσαλονίκης, Λεβενιώτης Γεώργιος.
«Βυζαντινή Ιστορία Ι (324-1081). Εισαγωγή. Προβλήματα συντελεστές και
είδη πηγών της βυζαντινής ιστορίας». Έκδοση: 1.0. Θεσσαλονίκη 2015.

Διαθέσιμο από τη δικτυακή διεύθυνση:

<http://eclass.auth.gr/courses/OCRS403/>.

Σημείωμα Αδειοδότησης

Το παρόν υλικό διατίθεται με τους όρους της άδειας χρήσης Creative Commons Αναφορά - Μη Εμπορική Χρήση - Παρόμοια Διανομή 4.0 [1] ή μεταγενέστερη, Διεθνής Έκδοση. Εξαιρούνται τα αυτοτελή έργα τρίτων π.χ. φωτογραφίες, διαγράμματα κ.λ.π., τα οποία εμπεριέχονται σε αυτό και τα οποία αναφέρονται μαζί με τους όρους χρήσης τους στο «Σημείωμα Χρήσης Έργων Τρίτων».

Ο δικαιούχος μπορεί να παρέχει στον αδειοδόχο ξεχωριστή άδεια να χρησιμοποιεί το έργο για εμπορική χρήση, εφόσον αυτό του ζητηθεί.

Ως **Μη Εμπορική** ορίζεται η χρήση:

- που δεν περιλαμβάνει άμεσο ή έμμεσο οικονομικό όφελος από την χρήση του έργου, για το διανομέα του έργου και αδειοδόχο
- που δεν περιλαμβάνει οικονομική συναλλαγή ως προϋπόθεση για τη χρήση ή πρόσβαση στο έργο
- που δεν προσπορίζει στο διανομέα του έργου και αδειοδόχο έμμεσο οικονομικό όφελος (π.χ. διαφημίσεις) από την προβολή του έργου σε διαδικτυακό τόπο

[1] <http://creativecommons.org/licenses/by-nc-sa/4.0/>

Τέλος ενότητας

Επεξεργασία: Αντωνιάδου Αλεξάνδρα
Θεσσαλονίκη, Απρίλιος 2015

ΣΗΜΕΙΩΜΑΤΑ

Σημείωμα Ιστορικού Εκδόσεων Έργου

Το παρόν έργο αποτελεί την έκδοση 1.00.

Διατήρηση Σημειωμάτων

Οποιαδήποτε αναπαραγωγή ή διασκευή του υλικού θα πρέπει να συμπεριλαμβάνει:

- το Σημείωμα Αναφοράς
- το Σημείωμα Αδειοδότησης
- τη δήλωση Διατήρησης Σημειωμάτων
- το Σημείωμα Χρήσης Έργων Τρίτων (εφόσον υπάρχει)

μαζί με τους συνοδευόμενους υπερσυνδέσμους.

